

بولتن خبری دفتر مشارکت های مردمی و مسئولیت اجتماعی

فروردین ماه ۱۳۹۹ شماره اول

نظارت ژيلا مهدي آقايي

تهيه و تدوين سولماز اعتمادزاده

**توصیه های محیط زیستی تهیه شده
توسط همکاران دفتر مشارکت های
مردمی و مسئولیت اجتماعی**

جامعه‌شناسی و مسئولیت اجتماعی (آیا محیط زیست نیازمند بازنگری در روابط است؟)

یکی از تعاریف کلی و ساده جامعه‌شناسی می‌تواند این باشد، « علم مطالعه روابط اجتماعی »، انسان‌ها نیز خالق این روابط اند. مفهوم رابطه از مهمترین یا اساسی‌ترین مفاهیم در علم جامعه‌شناسی است و جامعه‌شناسی در پی بررسی و کشفِ کمّ و کیف این رابطه است. رابطه (روابط) دارای خاصیت است (هستند) به عبارت دیگر دارای قدرت تأثیر و تأثر می‌باشد. روابط در تمامی سطوح (فردی، بین فردی، گروهی،... و جهانی) تعاملات پیچیده و چندسویه‌ای را به همراه دارند که ذهن، زندگی و جهان ما را می‌سازند. حال در اینجا پرسش این است چگونه مفهوم « مسئولیت اجتماعی » در یک جامعه از سطح ذهنیت به سطح عینیت منتقل و نمایان می‌گردد؟! **مسئول یعنی کسی که مورد سؤال واقع می‌شود، مورد سؤال درباره فرآیندهای روانی و رفتارهای عملی که انجام می‌دهد، این مورد سؤال واقع شدن هم به دلیل برخورداری از نعمت عقل است و گرنه هیچ موجود دیگری مسئولیت اجتماعی ندارد!** آیا اخلاق فردی و مسئولیت‌پذیری خود به خود به وجود می‌آید یا نظام رشته‌ای از علم دانشگاهی و سازوکاری از دانش بومی باید به هم بپیوندند تا انسان (شهروند) مسئول در پهنه جامعه به وجود بیاید؟ از منظر علم جامعه‌شناسی و با توجه به رویکرد ساخت‌یابی (ساختار - کنش) فرادستان دارای دو قدرت تهدید و تحدید هستند و فرودستان دارای توان تعیین‌کنندگی، چند و چون صحنه زندگی در جامعه محصول کنش و واکنش نیروهای سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی از بالا و عموم مردم از پایین است! با این شرایط اگر بخواهیم افراد مسئولیت‌پذیر از نظر محیط‌زیستی به معنای همگانی (ملی) داشته باشیم باید در سپهر تربیت و تعلیم توان تبدیل فرد (افراد، individual) را به شخصیت (personality) داشته باشیم. در یک جامعه کارگزارانی وظیفه رشد و پرورش افراد را از کودکی تا جوانی بر عهده دارند تا شخصیت‌هایی ساخته شوند که فرهنگ در آنها نهادینه شده است و متناسب با استعداد و تخصصی که کسب نموده‌اند، نقشی را بر عهده گیرند تا چرخ پایداری و پیشرفت جامعه را به جلو حرکت دهند. برخی از مهمترین منابع جامعه‌پذیری عبارت‌اند از: خانواده، مدرسه، همسالان، مذهب، رسانه، احزاب و...؛ باید این خادمان جامعه‌پذیری به خوبی و همساز با هم آموزه‌های مورد نیاز فلسفی - عالمانه و بومی - عامیانه را به افراد بیاموزند، اگر به هر دلیلی این منابع با ناکارآمدی و تقابل با هم پیش بروند، شخصیت مطلوب و مؤثر اجتماعی در جامعه پرورش نخواهد یافت و چنین افرادی پس از طی مرحله رشد در سنین ۲۰-۱۲ سالگی (نوجوانان باید در این دوره به سؤال « من کیستم؟ » پاسخ دهند و هویت خود را بیابند. اریک اریکسون) با باورهای اجتماعی (ارزشها و هنجارها) هم‌نوایی ندارند و افراد غیرمسئولی‌اند که به نحو احسن ناهم‌نوایی را با استانداردهای اجتماعی و آرمان‌های اخلاقی در هر زمان و مکانی از خود بروز می‌دهند. هر روزه همه ما شاهد این ناهم‌نوایی‌های اجتماعی هستیم، از خودمان گرفته تا دیگران...! هدف از سخنان فوق این بود که مسئولیت اجتماعی یکی از بنیادی‌ترین مباحث در هر جامعه است و ما آن را بسیار ساده انگاشته‌ایم، واقعیت این است که در این حیطه دچار فقر تئوریک و متدلوژیک و پژوهش‌های انگشت

شماری هستیم، با این پشتوانه علمی و معرفتی و عدم پیوند با فیلسوفان پیشین ایران زمین، اجرای مسئولیت اجتماعی نه تنها در ایران بلکه در هر جای جهان بس دشوار و غیر ممکن است. از این گذشته امروزه ما نه تنها در ایران بلکه در جهان با انبوه خلق ناهمنوایی روبرو هستیم که با اندک خلق سودجو (سرمایه دار و سیاستمدار) همراهی می کنند! به تعبیری دیگر و بهتر طبقات فرادست با فرماندهی فرهنگی طبقات فرودست را مدیریت می کنند، بطوری که افراد لایه های پایین جامعه به سربازانی مبدل می شوند که برای منافع طبقات بالا سینه سپر می کنند و زودتر از آنها برای منافع آنها می دوند، جالب اینجاست که این افراد احساس آگاهی و کنشگری می کنند! به این پدیده در جامعه شناسی، پروسه استعمار یا تحمیق می گویند! دکتر علی شریعتی در کتاب « آری این چنین بود برادر می گوید: در گذشته خیلی ها می جنگیدند اما نمی دانستند برای چه می جنگند ولی برخی که در دو سوی جنگ ایستاده بودند، می دانستند آنها برای چه می جنگند! » آیا با این شرایط باید امید به نجات جامعه و سپس محیط زیست داشت؟ با این وضعیت راهکار چیست؟

اگر می خواهیم مسئولیت اجتماعی در جامعه به عنوان یک منش انسانی معنا یابد و اجرا شود باید نخست از خودمان (رابطه با خود) آغاز کنیم سپس خانواده و جامعه (رابطه با دیگران)... هرگاه یک فرد مفهوم مسئولیت را درک کرد و آن را در زندگی خودش اجرا کرد آن گاه به مرور به یک مسئول اجتماعی - محیط زیستی نیز ارتقاء خواهد یافت. از سوی دیگر ساختار حاکم نیز در این شرایط جنبه تشدید و تسریع در تثبیت جریان مسئولیت پذیری اجتماعی - محیط زیستی را خواهد داشت، اگر بتواند، اگر بخواهد و اگر بگذارند! برای اینکه راهکارش بسیار ساده است:

- دعوت از نخبگان (انسان های مسئول، دغدغه مند و جسور).
- پیاده سازی سیستم پاسخگویی در سطح ملی (هر شخصی که نقشی را می پذیرد باید بداند که در قبال مسئولیتش مورد سؤال قرار خواهد گرفت و در صورت کوتاهی، ناکارآمدی، خطا و... در آن مسئولیت، بازخواست خواهد شد).
- برخورد قاطعانه با عوامل بازدارنده و سودجو (افرادی که منفعت شان در چوب لای چرخ گذاشتن است و اگر رویه و روال تغییر کند آنها جایگاهی نخواهند داشت).

جمع بست:

« بحران محیط زیست محصول بحران روابط است »

از دید هستی شناختی طبیعت، ماهیتی خدایی و به سوی خدا دارد، سراسر طبیعت سرای خدا و نمایاننده کوچکی از جلوه اوست. به گفته حضرت حافظ " این همه عکس می و نقش نگارین که نمود / یک فروغ رخ ساقی است که در جام افتاد "، بنابراین طبیعت، قدسی است و با توجه به معرفت و حکمتی که در پس جهان خلقت پدیدار است، یگانگی و یکپارچگی بین انسان و محیط زیست برقرار است؛ از سوی دیگر چون طبیعت بر فراترین نظام احسن مبتنی است پس ساختار آن بر مبنای عدالت استوار است. از طلوع اسلام تاکنون اندیشمندان اسلامی درباره رابطه انسان و طبیعت با توجه به اصول معرفت، حکمت و عدالت بسیار سخن گفته اند. بیشتر آنان علل بحرانهای محیط زیستی را در بحرانهای ذهنی و معنوی انسان، حاکمیت فرهنگ صنعتی و مصرفی بر فرهنگ سنتی و قانع، حاکمیت مبانی مادیگرایی مکاتب فلسفی و علمی نوین بر جهان، گسترش ارزشها و هنجارهای افراطی این دنیایی، بی توجهی به باورهای معنوی و آن دنیایی، سلطه بر طبیعت و قبضه کردن پهنه های زندگی دیگر زیستمدان، منفعت طلبی... و در یک کلام و به زبان امروزی تر " جهل انسان نوین " می دانند. این جهل به تدریج در چارچوب انگاره اومانیزستی و رویکرد انسان محور شکل گرفته است، این دیدگاه بر سه اصل استوار است: ۱. انسان، بنیان ارزشگذاری در جهان خلقت است. ۲. انسان مختار و آزاد است که هر آنچه را دوست دارد انجام دهد به شرط اینکه به دیگران و خود آسیب نرساند. ۳. تنها اشیای مورد استفاده انسانها دارای ارزش اند. با توجه به چنین فرضیه هایی، طبیعت مورد تخریب قرار خواهد گرفت؛ چون طبیعت به خودی خود ارزشمند است حتی اگر مورد توجه بشر قرار نگیرد. بنابراین در این رویکرد محیط زیست و طبیعت تهی از ارزش ذاتی و معنوی است و فقط جنبه ابزاری دارد. پیامدهای زیانبار این نحله فکری برای محیط زیست، تسلط بر طبیعت برای کسب ثروت و قدرت است. بطوری که طبیعت به ابزاری در دست انسانها تبدیل میشود و به یک کالای قابل معاوضه، تقلیل و تنزل میابد. جایگاه مفهوم " پول " وارد بازی میشود و در مراتب بدتر و بحرانی تر بجای انسان و محیط زیست بازی میکند. به قول الوین تافلر در کتاب جابجایی قدرت " پول به جای ما زندگی می کند "، این عاقبت تفکرات این دنیایی و انسان محور است. پس باید بار دیگر اندیشه ها و سیاستهای محیط زیستی را بازنگری نماییم تا به مفهوم شهروند محیط زیستی نزدیکتر شویم؛ شهروندی که مسئولیت پذیر است، محیط زیست را میشناسد و در هر زمان و مکانی که باشد از آن پاسداری میکند. رویکرد اسلامی بر بنیان های خدا محوری، توجه به قدسی بودن طبیعت، پیوند نظام الهی با طبیعت، همسویی و هماهنگی بین اجزا عالم، تمرکز بر معرفت توأم با معنویت، توجه به انسان به عنوان خلیفه خداوند بر روی زمین (زمینی که امانتی است در دست بشر، به قول حافظ: آسمان بار امانت نتوانست

کشید / قرعۀ کار بنام من دیوانه زدند) تأکید دارد. با توجه به موارد فوق بنیانها، اصول و روشهای تربیت شهروند محیط زیستی از نظرگاه اسلام در جدول زیر بیان میگردد.

مبانی	اصول	روش
طبیعت دارای ماهیتی خدایی و قدسی است.	تقویت توجه به ماهیت خدایی در طبیعت و پاسداشت طبیعت.	<ul style="list-style-type: none"> - حفظ طبیعت بعنوان ودیعه الهی. - توجه توأمان به ارزش ابزاری و معنوی طبیعت. - مطالعه طبیعت و هستی بعنوان جلوه های الهی. - احیاء پیوند بین علم و معنویت. - مهربانی با جانوران و گیاهان و پاسداری از آنها.
سراسر هستی سرای خداست.	تفسیر و برساخت طبیعت.	<ul style="list-style-type: none"> - گذر از حجاب طبیعت (نگرش فلسفی به طبیعت). - تعامل انسان و طبیعت و برقراری تعادل بین آنها.
یگانگی انسان و طبیعت در مبدأ آفرینش	تقویت توجه به وحدانیت انسان و طبیعت	<ul style="list-style-type: none"> - تقویت رفتارهای سازگار با محیط زیست - تشویق و حمایت انجمن ها و گروه های محیط زیستی برای ترویج این تفکر و باور.
مبنای طبیعت بر نظام احسن	مسئولیت پذیری نسبت به حفظ نظام احسن	<ul style="list-style-type: none"> - آگاهی شهروندان نسبت به محیط زیست. - آموزش و گسترش تفکر و دغدغه مسئولیت اجتماعی - محیط زیستی.
نظام عادلانه زیربنای آفرینش و طبیعت	<ul style="list-style-type: none"> - حفظ توازن طبیعت - عدالت بین نسلی - عدالت محیط زیستی 	<ul style="list-style-type: none"> - عدم اخلال در طبیعت. - تغییر مفهوم سبک زندگی به مفهوم سیره زندگی. - تشویق شهروندان به آبادسازی زمین. - آموزش مفهوم شهروند مسئولیت پذیر و توسعه پایدار. - مشارکت برابر همه مردم در تدابیر و امور جامعه.
فراگیری طبیعت	حفاظت از حق حیات طبیعت	<ul style="list-style-type: none"> - صرفه جویی در استفاده از منابع طبیعی - اصلاح الگوی مصرف و درک اهمیت منابع طبیعی برای زندگی و زنده ماندن بشر

جمع بست: انسانی یک شهروند محیط زیستی و مسئول اجتماعی است که به این مرتبه از آگاهی برسد که " انسان، ارباب هستی نیست، انسان میتواند تنها چوپان هستی باشد اگر براساس عقل بیاندیشد و رفتار نماید، از این منظر دین اسلام سرشار از آموزه هایی است که بر تربیت شهروند اجتماعی - محیط زیستی تأکید دارد."

تهیه و تدوین : داوود محرابی

تنوع زیستی از سه مفهوم مرتبط به هم تشکیل شده است: ۱- تنوع ژن یعنی تمام ژن های مختلفی که در تمام گونه های زنده وجود دارند از جمله گیاهان، حیوانات، قارچ ها و موجودات ذره بینی ۲- تنوع گونه یعنی تمام گونه های مختلف و تفاوت های بین آن ها ۳- تنوع بوم (اکوسیستم)، تنوع زیست بوم ها شامل تمام زیستگاه ها، جوامع زیستی و فرآیندهای بوم شناختی و همچنین تفاوت بین هریک از زیست بوم ها

به بیانی دیگر تنوع زیستی گوناگونی حیات است. تنوع زیستی مجموعه ای از موجودات زنده به شکل های گوناگون است. تنوع زیستی، یک تک سلولی در اعماق اقیانوس و یا یک بوته گوجه فرنگی روی خاک یا یک آهوی زیبا در دشت است. تنوع زیستی، تفاوت در شکل و نوع درختان یک جنگل، جانوران یک بیشه یا ساختمان بدن یک یوزپلنگ است. تنوع زیستی، وجود تمام مخلوقات الهی با نظم ذاتی بر روی کره زمین است.

براساس برآورد انجام شده توسط برنامه محیط زیست ملل متحد در سال ۱۹۹۵ مجموع تعداد گونه های شناسایی شده در کره زمین در حدود ۱۳/۶ میلیون گونه است که از این تعداد برای مثال گیاهان با ۳۲۰ هزار گونه، سخت پوستان با ۱۵۰ هزار گونه، نرم تنان با ۲۰۰ هزار گونه و حشرات با ۸ میلیون گونه اعلام شده است. تعداد گونه های گیاهی ایران تا ۱۰ هزار گونه برآورد شده است که حدود ۲۰ درصد آنها بومی کشور هستند. این تعداد در مقایسه با مجموع گونه های گیاهی قاره اروپا (۱۱۰۰۰ گونه) جالب توجه است. همچنین تعداد گونه های پستانداران وحشی ایران با ۱۶۰ گونه تقریباً برابر با تعداد کل گونه های پستانداران در قاره اروپاست.

اهمیت تنوع زیستی

تمام این گونه های کوچک و بزرگ دارای یک وظیفه بسیار بزرگ هستند و آن این است که ترکیب عملکرد این گونه ها در مجموع، باعث افزایش توانایی اکوسیستم و افزایش مقاومت در برابر انواع مختلف صدمات و خسارات احتمالی، همچنین بهبود و بازسازی خسارات وارده می شوند. بنابراین تنوع زیستی برای انسان بسیار مهم می باشد زیرا تنوع و افزایش گونه های گیاهی به معنی افزایش محصولات غذایی برای انسان و تنوع و افزایش گونه های جانوری به معنی پایدار بودن محیط زیست در جهت تعادل طبیعت می باشد.

به بیان دیگر گونه های گیاهی و جانوری در پاکیزگی محیط نقش دارند و درختان اکسیژن مورد نیاز انسان را تولید می کنند، گیاهان برای آرامش ما مناظری دل انگیز و برای ادامه حیات هوای تازه و سالم فراهم می کنند. اگر گونه های جانوری وجود نداشته باشند، گیاهان به سرعت منقرض می شوند چون گیاهان نمی توانند حرکت کنند و نیاز به گرده افشانی توسط دیگر موجودات دارند و کارگرده افشانی آنها را جانوران انجام می دهند.

کاهش تنوع زیستی و انقراض

این نگرانی وجود دارد که فعالیت‌های انسانی باعث انقراض گسترده در انواع گونه‌ها شده است. گونه‌ها با آهنگی بسیار سریع که در تاریخ زمین شناسی بی سابقه است در حال از بین رفتن هستند و بیشتر این انقراض‌ها به خاطر فعالیت‌های انسانهاست.

بعضی "سازمان‌های حفاظت از گونه‌ها" برآورد می‌کنند که گونه‌ها با سرعتی حدود "هر ۲۰ دقیقه یک گونه" در حال انقراض هستند و براین باورند که سرعت از بین رفتن گونه‌ها امروز ۱۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰ برابر بیشتر از سرعت انقراض طبیعی است.

متخصصان برآورد کرده‌اند که اگر ما انسان‌ها همچنان به همین شیوه زندگی ادامه دهیم هر سال ۱/۰ تا ۱/۰ از تمام گونه‌ها از بین خواهد رفت.

ممکن است این رقم در ظاهر زیاد نباشد اما اگر در نظر بگیرید که ۱۰۰ میلیون گونه مختلف بر روی کره زمین وجود دارد آن وقت سالانه حدود ۱۰۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰۰ گونه در حال انقراض هستند.

از عوامل اصلی انقراض گونه‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- تخریب و از دست رفتن زیستگاه‌های طبیعی

یکی از مهم‌ترین عوامل تهدیدکننده تنوع زیستی توسط انسان نابودی زمین‌ها برای فعالیت‌های کشاورزی و عمرانی است که تاثیر مستقیمی بر نابودی زیستگاه گونه‌های مختلف جانوری دارند.

- گونه‌های مهاجم و بیگانه

معرفی گونه‌های غیربومی که جایگزین گونه‌های بومی و محلی می‌شوند دومین عامل نابودی تنوع زیستی است. گونه‌های مهاجم و بیگانه جایگزین گونه‌های بومی شده و اغلب باعث انقراض آن‌ها می‌شوند. معرفی گونه‌های مهاجم جانوری و گیاهی سالانه در حدود ۱,۴ تریلیون دلار زیان اقتصادی به همراه دارد.

تغییر در ساختار زیست بوم‌ها:

اجتماعات گونه‌ها و تعامل آن‌ها با زیست بوم‌هایشان هم برای حفظ و هم برای تکامل موفقیت آمیز آن‌ها در آینده ضروری است.

تغییرات چه در جمعیت گونه‌ها و چه در محیط زیست آن‌ها می‌تواند باعث تغییر تمام زیست بوم شود و یکی از عوامل مهم نابودی زیستگاه‌ها و گونه‌ها می‌باشد.

تغییرات آب و هوایی:

تغییرات آب و هوایی نیز باعث نابودی تنوع زیستی می‌شود، به صورتی که اگر گونه‌ها زمان مورد نیاز برای سازگاردن با تغییرات آب و هوا را نداشته باشند، این امکان وجود دارد که آنها برای همیشه از بین بروند.

بهره برداری بی رویه:

بهره برداری بی رویه از طبیعت همانند شکار و صید بیش از حد، به سرعت تنوع زیستی را به نابودی می کشاند تغییر الگوی مصرف انسان ها اغلب اصلی ترین علت این بهره برداری ناپایدار از منابع طبیعی است.

آلودگی ها:

نظام های زیستی به آهستگی به تغییراتی که در محیط زیست پیرامونشان رخ می دهد واکنش نشان می دهند. آلودگی آسیب های جبران ناپذیری به گونه ها وارد می کند.

تغییر اقلیم جهانی:

تغییرپذیری و تغییر اقلیم منجر به نابودی تنوع زیستی می شود. اگر گونه ها و جمعیت ها زمان کافی برای سازگارشدن با تغییر شرایط اقلیمی نداشته باشند ممکن است برای همیشه از بین بروند.

چه راه حل هایی در حوزه ملی و بین المللی وجود دارد؟

- تغییر اساسی سیاست های دولت ها و تک تک افراد جامعه به عنوان مصرف کننده با تغییر سبک زندگی
- اعمال محدودیت های موثر در میزان صید آبزبان وشکار حیوانات و...و همچنین اصلاح کمک به حفظ محیط زیست از منابع عمومی
- انعقاد توافق نامه های بین المللی در حفاظت از گونه ها مانند توافق نامه پاریس برای مقابله با تغییرات اقلیمی به منظور قاعده مند شدن مناسبات بین المللی کشورها برای اجرای تعهدات رسمی جهانی
- حرکت به سمت توسعه پایدار و تغییر به سمت اقتصاد سبز به عنوان یک تفکر جدید که همزمان هر دو هدف رشد اقتصادی وحفظ محیط زیست را دربر می گیرد.
- تلاش برای افزایش تعداد، وسعت و اتصال مناطق حفاظت شده هم در خشکی و هم در دریا
- توجه هرچه بیشتر بر اجرای قراردادهای زیست محیطی چندجانبه مرتبط با تنوع زیستی مانند: (CBD) پیمان تنوع زیستی، (CITES) پیمان منع تجارت گونه های درخطر اعم از گونه های وحشی گیاهی و جانوری، (CMS) پیمان گونه های مهاجرو پیمان رامسر درباره تالاب ها و پیمان میراث جهانی
- افزایش برنامه های آموزشی و آگاهی رسانی عمومی از طریق رسانه های عمومی ومجازی و... درباره تنوع زیستی با هدف وارد کردن تنوع زیستی به زندگی روزمره مردم و معیشت آنها
- شناسایی و ایجاد فرصت های سرمایه گذاری روستایی بر پایه تنوع زیستی مانند اکوتوریسم که هم به اقتصاد جوامع محلی و هم به محیط زیست، گونه ها و زیستگاه های آن ها کمک می کند

منابع:

- اکولوژی، محمدرضا اردکانی، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۹۲
- سبز باشیم ۱۸ بهمن ۱۳۹۳

تهیه و تدوین: رعنا محمدی

شیوع کرونا از خفاش اتفاق افتاده است. زمانی که جنگل‌ها نابود می‌شود و به بهانه توسعه گردشگری و نورافشانی درغارها، زیستگاه بسیاری از خفاش‌ها از بین می‌رود، آنها تحت تنش قرار می‌گیرند، به شهرها نزدیکتر می‌شوند و آن تنش و محیط جدید باعث جهش در آنها می‌شود.

در نتیجه این دست اندازی که بشر به زیستگاه آنها داشته است باعث بروز چنین فاجعه ای شده است و گرنه این حیوانات میلیون‌ها سال است که زندگی می‌کنند و اتفاقاً یکی از پستانداران مفید هستند که روزانه ۶ هزار جمعیت حشره را کنترل می‌کنند و باعث می‌شوند آفت‌ها از بین بروند و میزان خسارت به محصولات کشاورزی کاهش پیدا کند. همچنین خفاش‌ها مسئول گرده‌افشانی بعضی از گونه‌های مقاوم در مناطق بیابانی از جمله کاکتوس‌ها هستند اگر خفاش‌ها نباشند کاکتوس‌ها نمی‌توانند گرده‌افشانی کنند و در نتیجه از بین می‌روند و اگر از بین بروند، برهنگی سطح زمین بیشتر می‌شود و منجر به تشدید ریزگردها و گرد و غبار می‌شود که ضررش را همه خواهیم دید.

یکی دیگر از عوامل اصلی شیوع خطر ویروس از حیوان به انسان زمانی افزایش می‌یابد که گونه‌های حیوانی به دلیل مصرف غذایی از سوی انسان‌ها و تخریب زیستگاه‌هایشان مورد تهدید قرار می‌گیرند.

"کریستین جانسون" عضو دانشکده دامپزشکی دانشگاه کالیفرنیا معتقد است: "یافته‌های ما نشان می‌دهد که بهره‌برداری از حیات وحش و تخریب زیستگاه‌های طبیعی، چطور زمینه‌ساز سرایت بیماری‌هاست و ما را در معرض شیوع بیماری‌های عفونی قرار می‌دهد."

به هر میزان که به قلمرو حیوانات وحشی تجاوز کنیم، این حیوانات به انسان‌ها نزدیکتر می‌شوند و خطر شیوع کووید ۱۹ دیگری افزایش می‌یابد.

همچنین محققان دانشگاه هاروارد با مطالعه ارتباط آلودگی هوا و مرگ ناشی از بیماری کووید ۱۹ در ۳ هزار شهرستان آمریکا که ۹۸ درصد از جمعیت این کشور را در خود جای داده است دریافتند آلودگی هوا با افزایش نرخ مرگ و میر اشخاص مبتلا به این ویروس نیز ارتباط مستقیم دارد.

بر اساس این تحقیقات حتی افزایش یک واحدی آلودگی ناشی از ذرات معلق هوا در سال‌های قبل از شیوع بیماری، موجب افزایش ۱۵ درصدی میزان مرگ ناشی از کووید می‌شود.

برآورد کلی اثرات مثبت شیوع ویروس کرونا برای محیط زیست

یک ضرب المثل انگلیسی می گوید "هر لکه ابر هر قدر هم سیاه باشد لبه اش درخشان است." شاید بتوان آن را اینگونه تعبیر کرد که هر مصیبتی هر قدر گران باشد، جنبه های خوشایندی هم دارد.

از منظر محیط زیست انسانی

- پاکیزه شدن هوای شهرها با کاهش فعالیت کارخانه ها و رفت و آمد وسایل نقلیه درون شهری
- بهبود شاخص های محیط زیستی با تعطیلی بسیاری از صنایع، حضور کمتر انسان در طبیعت، کاهش گازهای گلخانه ای و کربن و...
- کاهش یک میلیون و ۳۵۰ هزار نفری مرگ و میر در تصادفات جاده های و کاهش ۲۸ تا ۳۰ میلیون نفری معلولیت در اثر همین تصادفات
- کاهش مصرف حجم بسیار بزرگ کیسه های پلاستیکی و ظروف یکبار مصرف در ناوگان هواپیمایی، اتوبوس های بین شهری و قطارها
- کاهش مصرف سوخت و بنزین
- بالارفتن سطح آگاهی مردم به اصول بهداشتی
- پاکیزه شدن جاده ها، رودخانه ها و بستر های طبیعی مثل کوه و جنگل بر اثر کاهش سفرها
- کاهش حجم پلاستیک ها و بسته بندی ها از خرید و فروش و بازارهای مد
- کاهش حجم پلاستیک ها و ظروف یکبار مصرف در جشن ها، عروسی ها، عزاداری ها، نذری ها و... و تاثیر آن بر کاهش تولید روزانه ۱۴ میلیون تن پلاستیک کمتر
- رشد منفی و توقف توسعه در بسیاری کشورها
- تایید کاهش لرزش پوسته زمین توسط پژوهشگران بین المللی
- کاهش مصرف محصولات غیر ضروری

از منظر محیط زیست طبیعی

- ورود نهنگ ها به سواحل ونکوور
- آفتاب گیری سمور هادر کشور سنگاپور

- تخم گذاری نزدیک به ۶۰ میلیونی لاک پشت ها در سواحل خلوت هند
- ثبت شدن رشته کوه هیمالیا از فاصله ۲۳۰ کیلومتری درلنز دوربین برای نخستین بار بعد جنگ جهانی دوم
- حضور آهوها در پارک های ژاپن

عوامل نگران کننده برای محیط زیست بعد از شیوع کرونا

- افزایش مصرف مواد ضد عفونی کننده، پلاستیک و شوینده ها، ماسک و دستکش، موجب اتفاقاتی مثل آلودگی خاک و آب های زیر زمینی شده است که با از سرگیری فعالیت کارخانه ها برای جبران زیان های اقتصادی، بیشتر هم خواهد شد.
- افزایش مصرف بیشتر آب، برق، سوخت خانگی (مثل گاز)، مواد غذایی، بهداشتی و حتی دارویی که با استفاده بی رویه از آب موجب تولید فاضلاب بیشتر در نتیجه افزایش تهدید بیشتر منابع آب زیر زمینی و کاهش منابع آب آشامیدنی خواهد شد.
- دفن غیر بهداشتی زباله ها در بعضی نقاط
- احتمال شیوع مصرف گرایی افراطی در دوران پسا کرونایی

چالش های پیش رو در پسا کرونا

اینگرا ندرسن، رئیس برنامه محیط زیست سازمان ملل متحد (UNEP) می گوید: "در پی اقدامات کشورها در جریان مقابله با شیوع کرونا ویروس، انتشار گازهای گلخانه ای کاهش و کیفیت هوا بهبود یافته است. ولی این موضوع را نباید به عنوان دستاوردی برای محیط زیست دانست."

وزیر محیط زیست آلمان هشدار می دهد که نباید کاهش موقتی انتشار گازهای مضر را با دستاوردی بلند مدت در حفظ محیط زیست اشتباه گرفت.

"دریک مسنر"، مدیر اداره فدرال محیط زیست آلمان نیز در اظهار نظری مشابه گفته است: "بعد از این بحران، تولید و انتشار این گازها باز هم بر خواهد گشت"

یکی دیگر از کارشناسان این مرکز هم یادآوری کرده که با نگاهی به بحران اقتصادی دوران پسا کرونا می توان فهمید که بعد از رفع این بحران انتشار این گازها به دلیل نیاز به جبران زیان ها حتی شدیدتر هم بشود.

همچنین بعضی از کارشناسان بیم آنرا دارند که بحران کرونا در درازمدت تأثیری منفی بر جا بگذارد و باعث شود مباحث آب و هوایی از دستور کار سیاستمداران خارج شده و مباحث دیگری در اولویت قرار بگیرند.

یکی دیگر از مهمترین عوامل نگران کننده ویروس کرونا ایجاد اضطراب اجتماعی و احساس ناامیدی در سراسر جهان است که با قطع ارتباط انسان ها، جلوگیری از مسافرت ها و قطع دید و بازدیدها ی معمول، به عنوان یکی از مهمترین وقایع اجتماعی قرن ۲۱ در نظر گرفته می شود که از خسارات روانی شیوع کرونا به حساب می آید.

نکته پایانی

هرچند کرونا، ویروسی منحوس به نظر می رسد، اما این ویروس تنها ابزاری زیستی و یا شاید انسانی بوده که بعد از جنگ جهانی دوم بیشترین تاثیرگذاری را در دنیا داشته است.

به گونه ای که هیچ سازمانی و کشوری قدرت مهار و مدیریت آن را ندارد و اولین پدیده ای است که بحران های نه صرفاً اقتصادی، بلکه بحران سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، عاطفی، فردی و اخلاقی را به وجود آورده است و سبب شده که برای اولین بار هرچند مقطعی اما تمام فعالیت های انسانی را در همه عرصه ها متوقف کند و نیاز به انرژی های فسیلی را کاهش و توجه به سوخت های جدید را افزایش دهد و محیط زیست جلوه بهتری به خود بگیرد که می توان مصادیقی از جمله عکس های هوایی (اشاره به عکس های هوایی ناسا از چین) و حضور حیوانات جنگلی در خیابان ها با خلوت شدن انسان ها شاهد بود که این یک «تلنگر» برای همه انسان ها است که زمین را صرفاً متعلق به خود ننگرد.

«اینگر اندرسن» رییس برنامه محیط زیست سازمان ملل می گوید؛ "طبیعت با همه گیری ویروس کرونا و بحران فعلی تغییرات آب و هوایی در حال فرستادن پیامی جدی به ما انسان هاست. ما انسان ها باید در رفتارمان با محیط زیست به ویژه تخریب جنگل ها و تجارت غیر قانونی حیوانات تجدید نظر اساسی کنیم."

منابع:

- خبرگزاری دانشجو ۲۱ فروردین ۱۳۹۹
- خبرگزاری مهر ۱۹ فروردین ۱۳۹۹
- سلامت نیوز ۲۴ فروردین ۱۳۹۹
- ایسنا(خراسان رضوی) ۱۷ فروردین ۱۳۹۹
- <http://emedicalj.com/articles/102263.html> مترجم: پریسا لطفی (دانشجوی پزشکی)

تهیه و تدوین: رعنا محمدی